

בשלשת המחלוקות האלו, עמד מן העבר האחד גדול המשיבים שבדור, הרשב"א היה גדול משיבי דורו, (ואחד הגדולים שבכל הדורות, מלבד אלפי התשובות המודפסות בשו"ת רשב"א, כ' החיד"א שהם כמעט מזער לעומת מה שהשיב), וכך גם הט"ז ונתה"מ היו מגדולי המשיבים שבדור, וכל הצריכים להוראה מסביבים אותם כחומה, עיני הכל בס תלויות, והם בתווך יעבורו. ומשלשתן, היחידית שכלל נקוט בידינו בהן כמי לפסוק, היא דוקא השגת הש"ך שהיה לא ידוע, ונער מצד גילו, על הט"ז שהיה גדול הדור וראש הישיבה. וגם בין הרא"ה להרשב"א, ברוב פעמים הלכה כרשב"א, אבל אינו מוחזק לן ככלל. ואילו בפלוג' הנתה"מ וקצה"ח, שקולים הם ויבואו שניהם.

וכך הוא לעולם, שהלכה כמי שגדול בתורה טפי, ובפרט שהרשב"א והש"ך היו בחינת בתראי, ^{הגמ' ה"ח} הגם שלא היה הפרש שנים גדול, מ"מ זכו לברר שמועתם אחר ההשגות, וחכמי הדור שאחריהם הלכו לאורם דיקא. ורק לקצה"ח, הגם שנתה"מ בתראי גביה, וגדול וחריף טובא, עמדה לו זכותו שהיה "חכם כללי", ותמיד יהיה לחכמתו מקום של כבוד בהיכלי התורה, גם אם לא תעלה להלכה. ויש בחכמה זו כח גם במקום שגדולי הגדולים הכריחו דבריהם באותות ובמופתים.

ואולי זו היה מדתו של ר"מ שאמרו ערובין יג: שלא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים על טהור טמא ומראה לו פנים, שהכיר בכל הצדדים כולם ולא היו הכל מבינים כל הצדדים בעומק כזה שינסו להסתפק לפסוק כמוהם.⁸²

82 ולכן היתה סגולתו שיכל ללמוד מאלישע בן אבויה, כי החכם הכללי באמת יוכל להבדיל בין טוב לרע, לאכול התוך ולזרוק הקליפה (וגם היה מדבר עם אבנימוס הגרדי – או הגדרי, חגיגה טו, וכשמתה אמו הלך לנחמו, ר"ר א. ח. ובב"ק לח אמר אפי' גוי שעוסק בתורה ה"ה ככה"ג). אבל חכמים הקפידו ע"ז (חגיגה טו:), אף שהביאו מאמרי בן אבויה שאמר כשהיה בבית המדרש, באבות, ואדר"נ פכ"ד כולו מפיו, והרי אמרו שכבר אז היו ספרי זמר נושרים מחיקו. ועי' תוספתא חולין פ"ח אפיקולוס אומר וכו'. אחרים אומרים משמו וכו', ולא נודע מיהו תנא זה שנחלקו משמו ואפשר שהם דברי בן אבויה. ועי' מחזור ויטרי סימן תכז כ' על הני מתני' משום אלישע בן אבויה "קודם שיצא לתרבות רעה נאמרה או אפי' לבתר דנפקי ומי שסידרה רימון מצא תוכו אכל קליפתו זרק", והרשב"ץ בפי' אבות כ': "אעפ"י שיצא לתרבות רעה אין להניח דבריו וכבר אמרו קבל האמת ממי שאמרו", ולפי הפשט זה הטעם שכינו לר"מ לעתים 'אחרים', ואפשר גם שחששו שדברי תורה שאומר, שמעם מ'אחר', ולא ישר בעיני הכל לקבל דבריו של זה. ואמנם הגורם היה מחמת כבוד בית הנשיא, אבל הכינוי 'אחרים' נגזר מ'אחר'. אפשר ג"כ שבכוונת ר"מ היה לשמור על קשר אתו, אולי בכל אופן יוכל לזכות את רבו במשהו (כך דקדקתי מהמעשה שאמר אחר לר"מ חזור בך שכבר שיערתי בעקבי סוסי תחום שבת, ואטו ר"מ לא היה מדקדק בתחום שבת? אלא עשה עצמו כאינו משים לבו, כדי שיוכל להשיב לאחר "חזור בך גם אתה"), ואולי רצה להציל מפיו שמועות ששמע בהיכל ה' בית הועד ביבנה, שר"מ לא זכה להיות בו (ומעניין מאד ד' ר"מ שבת צד: שחולק על כל הדין דשניים שעשאוהו, וכל תלמידי ר"ע ידעוהו. ובירושלמי חגיגה ב א איתא שהיהודים התחכמו על הרומאים שרצו להעבירם על דת והיו נושאים משא ב' שעשאוהו, ואחר היה מגלה לרומאים את הדבר. ומסתמא כשעשה דברים אלו, וכן אמרו דהוה קטיל רבנן, כבר לא למד ממנו ר"מ, ורק בתחילת קלקולו ניסה להשיבו או להציל ממנו). ואולי מחמת שהיה ר"מ בן גרים, הכיר בכמה דרכים, והיה בכחו לאכול תוך הרימון. ועל רב פפא אמרו שמרוב חכמתו היו באים נכרים לדון לפניו הוריות י: וולכאורה ר"מ היה בז גר ממש. ולא רק מזרע גרים. שהרי נירוז היה בזמו החורבן. ור"מ נולד שנים

מועטות אחר החורבן, ובאמת התעסקו עמו הרומיים ורדפוהו כדרכם לרדוף מאד את הגרים. ולכא' הוא בן של נירון עצמו, וחזינן שהזכירו שם אבותיהם של כל תלמידי ר"ע מלבד ר"מ, ואם הכוונה לנירון הקיסר הנודע, הרי בסוף ימיו השתגע, ולאחר זמן היו שמועות שאיש מסתובב בעולם וטוען שהוא נירון ("נירון המדומה"), ולזה מתכוין כנראה מהרש"א לגיטין נו: (וסווטניוס כותב גם שהאיצטגנינים נבאו לו שאם ירד מכסאו ויפרוש יקבל את המלוכה על ירושלים), וידוע שההיסטוריונים שתיעדו את ימי נירון (טקיטוס וסווטניוס) היטו את הדברים כדי להבאיש ריחו. ואפשר שבאמת ברח והתגיייר (בסוף קיסרותו היה בן 31), ובאותו הזמן סתם רומאי משוגע היה מצטרף לנוצרים הראשונים (וכ"כ אגוסטינוס שנירון התנצר, מביאו ביוחסין), ואז היה דינם כיהודים (וביוחסין כ' ר"מ גר צדק. ולא דוקא הוא עצמו, שהרי היה מעבר שנים, ובאמת נחלקו בזה לגבי אבטלין ראה אברבנאל ורשב"ץ ור"מ לאבות, לעומת מהר"ל סנהדרין ועוד. ובדקדוקי סופרים וכן ביוחסין יש ג' ששמו היה מתחילה מיישא, ואולי הוא שם נכרי שהיה לו, ואולי אם היה אביו נוצרי אף שמדינא היה יהודי, נתפס כגר שרק הוא התקרב כדת וכהלכה). אמנם צ"ע שמוזכר להדיא מות נירון קיסר באיכ"ר א ואדר"נ ב ו, ואפשר שהוא לפי מה שסברו הרומאים. והיה נראה כד' מהר"ם שיף דקיסר לאו דוקא אלא מצביא היה, ומצאנו בכ"מ לחז"ל שכינו קיסר למי שהיה גדול במלכות רומי, וכן ביוחסין כ' 'נירון שר צבא', וגם מהר"ל בחדא"ג כתב לא קיסר אלא פלגא דקיסר, וגם כ' שם שלא דקדקו בשמות כי אין השמות עיקר מה שבאו לומר, אמנם יש לחלק שכשיש קיסר בשם נירון, שהיה בדיוק באותו זמן, ומוזכר בכמה משניות המטבע שלו ('נירונית'), לא יכנו אחר נירון קיסר. ודע שזכה נירון קיסר להיות דרך בתורה נקראת על שמו, כי רבותינו שבפולין באו שמה מאשכנז, ובזכרונם היה שיושבי העיר נירנבורג שבאשכנז היה דרכם בסוג של קושיות, והיו מכנים אותן 'נרנבורגר', ע"י למשל בשל"ה שבועות נר מצוה ובמהר"ם שי"ף בכ"מ וכגון בב"מ סב (והוא כשיש ב' קושיות בגמ' מבריתות נגד אמוראים, ולא הקשו הבריתות אהדדי, כמו בתו' גיטין עא. ד"ה קתני), והעיר הזו עצמה נקראת ע"ש נירון. אבל באוצר ישראל פתר את כל הענין בכך שנרון דומה לנר, ונר דומה למאיר 'ומזה נוסד הספור', וכה דרכם של אלו להקל מעליהם סבל הירושה ולפטור אותה במילי דכדי. ומענין למה לא ספרו כן על ר' בנאה שהיה בנו של טיטוס, שהרי טיטוס דומה לטיט וטיט מזכיר בנין). ואפשר דלכן ר' יהודה תמיד מביא במשנה דברים ומנהגים קדמונים, ורגיל "א"ר יהודה ביהודה וכו'", או "א"ר יהודה בראשונה וכו'" (חלקם צוינו בדה"מ של פרנקל). כי ר"מ למד תורת רבו, אבל לא קיבל מאבותיו מנהגי ישראל הקדומים, וסתם משנה אליביה, ולכן תמיד ר' יהודה היה המוסיף דברים אלו. וראה בזה גם באגרת בעל אמרי אמת ('אוסף מכתבים ודברים מכ"ק מרן אדמו"ר מגור זצ"ל', ירושלים תשכ"ז. עמ' עז): "הרה"ג ר' אברהם קוק שי' הוא איש האשכולות בתורה ומדות תרומיות. גם רבים אומרים כי הוא שונא בצע. אולם אהבתו לציון עוברת כל גבול ואומר על טמא טהור ומראה לו פנים כאותו שאמרו חז"ל בפ"ק דערובין על מי שלא הי' בדורו כמותו". נראה שהבין שמה שאמרו כן על ר"מ בדרך ביקורת מאהבה מסותרת נאמר.

והנה גם רבינו הקצה"ח, לא דחה בשתי ידיים מחשבות מקוריות, ולבתו לקח חתן את שי"ר שהיה רימון בעל תריג' דרכים, וזכה שי"ר להוציא לאור את 'אבני מלואים' לחותנו הגדול, והכניס בו גם מהערותיו (וראה בשו"ת אמרי בינה למוהריץ חיות סי' ח "הרב הגדול החכם המפורסם כש"ת מו"ה שי"ר נ"י", ובמאמרי הגר"י אברמסקי, מאמר אחרון, "החוקר הגאון רש"י רפפורט"). ואמנם לא היה מין כבן אבויא, אבל היה בדעותיו הרבה מן הבר שעליו אמרו פוק תני לברא, ויותר משגילה כיחד תחת לשונו, כי נודע שהיה בו מדת ליצנות וערמה. וכאשר במשך הזמן כפר בשייכות נבואות הנחמה לישעיהו בן אמוץ, גם חבריו לדרך התרעמו עליו, ושד"ל שלח לו 'גט כריתות' על כפירתו בנבואה הזו, ואמר "מיטב השי"ר כזבו". ויותר משהיה פגם בדעותיו, היה מכשול בדרכו, שנתן לגיטימציה לחקירה ולבקורת השטחית הנקנית בלהג (אף כי מחקריו עצמו אינם ממש כאלו), ובהיותו רב דפראג השפיע רבות לחדירת הבקורת המסורה לכל נער חובב שירים, ולא שעה לאזהרות חכמים בעלי הנסיון לתוצאות הדרך הזו.